

ВІДГУК

офіційного опонента,

доктора педагогічних наук, професора Сташевської Інни Олегівни

на дисертацію у формі монографії **Мигович Ірини Вікторівни**

„Процес інтернаціоналізації та його вплив на трансформацію національних систем вищої освіти країн Східної Європи кінця ХХ – початку ХХІ століття”,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Глибокі трансформаційні процеси в галузі вищої освіти України, зумовлені прогресуючою глобалізацією світу в економічній, соціокультурній, науковій, інформаційній та інших перспективах, викликають необхідність вивчення різноманітних чинників і наслідків інтеграційних процесів у вищій школі в контексті розширення й поглиблення міжнародного співробітництва, пошуку можливостей використання найкращого світового потенціалу в освітній сфері разом із збереженням національної ідентифікації вітчизняної системи вищої освіти.

Особливої актуальності в цьому контексті набувають вивчення й інтерпретація конструктивного педагогічного досвіду зарубіжних країн у сфері інтернаціоналізації вищої освіти, пошук шляхів упровадження прогресивних надбань в національних умовах, накреслення подальших перспектив імплементації процесу інтернаціоналізації в систему вищої освіти України.

Питання інтернаціоналізації вищої освіти привертають увагу науковців різних країн, серед яких: Н. Авшенюк, Ф. Альтбах, Е. Біркенс, М. Бойченко, Ш. Бонд, Дж. Ван де Ватер, М. Ван Дер Венде, Г. Васянович, С. Вербицька, О. Виговська, Х. Де Віт, М. Дебич, О. Джуринський, Е. Егрон-Полак, Т. Калвермарк, Р. Коелен, О. Красовська, В. Луговий, Дж. Местенхаузер, Дж. Найт, Р. Патора, А. Сбруєва, І. Сікорська, М. Содерквіст, І. Степаненко, Ф. Тейлор, Г. Товканець, Дж. Філден, Дж. Худзік, Р. Х'юз, Ж. Чернякова, Чжа

Цян, А. Чирва та ін. Проте проблема інтернаціоналізації як чинника трансформації національних систем вищої освіти східноєвропейських країн поки ще не була окремим предметом цілісного наукового дослідження.

З огляду на вищевикладене, дисертаційне дослідження І. В. Мигович, присвячене дослідженню теоретичних і практичних засад процесу інтернаціоналізації та його впливу на трансформацію національних систем вищої освіти країн Східної Європи періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття, безперечно, є актуальним і цінним для вітчизняної педагогічної науки й практики.

Актуальність наукової розробки окресленої проблематики підкріплюється необхідністю подолання низки протиріч, справедливо визначених дисертанткою: зокрема, між суспільним запитом щодо модернізації національних систем вищої освіти країн Східної Європи в контексті інтернаціоналізації та недостатньою розробленістю проблематики в педагогічній науці; проголошеною на державному рівні підтримкою процесу інтернаціоналізації національних систем вищої освіти східноєвропейських країн і декларативним характером її реалізації на практиці; значним досвідом розвитку теорії інтернаціоналізації вищої освіти в країнах Східної Європи й відсутністю його цілісного наукового аналізу з урахуванням національного та інституційного рівнів реалізації, фрагментарністю теоретичного осмислення у вітчизняних педагогічних дослідженнях (особливо в компаративному аспекті); усвідомленням необхідності використання світового досвіду інтернаціоналізації вищої освіти та невизначеністю напрямів і шляхів його інтеграції до національних систем вищої освіти країн Східної Європи тощо.

Важливо зазначити, що дисертаційну роботу І. В. Мигович виконано відповідно до плану наукових досліджень ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” в межах комплексної науково-дослідної теми „Вітчизняна і зарубіжна педагогічна спадщина (друга половина ХІХ – початок ХХІ століття)” (реєстраційний номер 0106U013193).

Дисертація має логічно побудовану структуру, є грамотно оформленою, містить цінний фактологічний матеріал, відзначається повнотою й послідовністю викладення матеріалу, обґрунтованістю наукових положень. Робота складається з

переліку умовних позначень, вступу (передмови), трьох розділів, які містять підрозділи з узагальненими висновками до кожного з них, списку використаних джерел, додатків. Концептуальні узагальнення до кожного з розділів є логічними й послідовними, вичерпно та різнобічно розкривають результати вирішення поставлених завдань дослідження. Загальні висновки презентують власні концептуальні позиції дисертантки, є змістовними й логічно сформульованими, мають безсумнівні ознаки наукової новизни.

У роботі І. В. Мигович представлено значну кількість цифрового й графічного матеріалу, зокрема 14 таблиць і 12 рисунків, що дають можливість наочної презентації результатів дослідження. Окрім того, дисертацію збагачено 43 додатками (на 139 сторінках), що є логічним доповненням матеріалів основного тексту наукової роботи.

Високий ступінь обґрунтованості й достовірності сформульованих в дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечено грамотною обраною стратегією й тактикою розробки наукової проблеми, чіткістю й коректністю визначення наукового апарату дослідження, усі елементи якого повністю узгоджені між собою, доцільним вибором комплексу наукових підходів та методів, широтою й різноманітністю джерельної бази, що складається з 1154 джерел, серед яких – 631 іноземними мовами.

Вірогідність отриманих теоретичних і практичних результатів дослідження підтверджується їх успішною апробацією під час участі дисертантки в різноманітних науково-практичних конференціях, семінарах, конгресах, форумах, тренінгових курсах тощо в Україні та зарубіжжі.

У цьому контексті також важливо наголосити, що якість проведеного І. В. Мигович дослідження забезпечено й тим, що вивчення теорії й практики інтернаціоналізації національних систем вищої освіти країн Східної Європи дисертантка здійснювала, разом з іншим, безпосередньо під час короткотермінових візитів до університетів Польської, Чеської та Словацької Республік протягом 2017 – 2020 років. Окрім того, авторка приймала участь у науково-дослідних проєктах *Internationalization and Progressive University*

Management (Університет Масарика, Брно, Чеська Республіка, 2017), *Management of Internationalization Within German-Ukrainian Academic Cooperation* (Університет Ляйпціга, ГанOVER-Київ, 2019 – 2021).

Не викликає сумнівів наукова новизна здійсненого І. В. Мигович дослідження, що полягає в тому, що вперше у вітчизняній педагогічній науці здійснено цілісний науковий аналіз процесу інтернаціоналізації вищої освіти та його впливу на трансформацію національних систем вищої освіти країн Східної Європи періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття.

До наукових здобутків дисертантки належить ґрунтовний аналіз змін термінологічного апарату, дотичного до концепту інтернаціоналізації вищої освіти, за останні п'ятдесят років, здійснений дисертанткою на основі результатів опрацювання широкого кола автентичних джерел. На підставі результатів термінологічного аналізу в роботі визначено специфіку внутрішньої й зовнішньої інтернаціоналізації вищої освіти й встановлено, що метою внутрішньої інтернаціоналізації є планомірна трансформація освітнього й дослідницького процесів у національних ЗВО, за умови якої міжнародний та міжкультурний виміри цілеспрямовано стають інтегрованими до навчальних планів та освітніх програм установ, у той час, як зовнішня інтернаціоналізація передбачає інтенсифікацію міжнародного співробітництва між університетами та підвищення власної конкурентоспроможності освітніх установ за рахунок упровадження та підтримки окремих форм експорту освітніх послуг.

Наукову цінність представляє здійснене І. В. Мигович виявлення фундаментальних засад теорії інтернаціоналізації вищої освіти; узагальнення історичного й сучасного досвіду інтернаціоналізації національних систем вищої освіти країн Східної Європи, визначення його структурних, змістових і процесуальних особливостей; окреслення можливостей використання ідей закордонного досвіду при подальшому реформуванні української системи вищої освіти з акцентуацією міжнародного компоненту функціонування.

Серед значущих елементів наукової новизни одержаних результатів можна відзначити й те, що дисертанткою на підставі аналізу різних підходів до

визначення сутності й змісту інтернаціоналізації вищої освіти охарактеризовано основні форми, чинники, рівні та завдання цього процесу.

Застосування системного порівняльного аналізу дозволило І. В. Мигович розглянути трансформацію національних систем вищої освіти країн Східної Європи періоду кінця ХХ – початку ХХІ як процес зміни освітніх парадигм, який передбачає хронологічну періодизацію розвитку освітніх систем з урахуванням сукупності понять, норм, уявлень, наявних у соціумі в окреслений часовий період розвитку країн.

Коректність і комплексність проведення порівняльного аналізу забезпечено адекватним визначенням певних параметрів порівняння, серед найважливіших із них є: законодавче та нормативно-правове забезпечення процесу трансформації національних систем вищої освіти східноєвропейських країн з урахуванням європейської освітньої реструктуризації періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття; форми, аспекти функціонування та ресурсне забезпечення процесу інтернаціоналізації національних систем вищої освіти країн Східної Європи на національному та інституційному рівнях.

Логічним і переконливим є обґрунтування авторської періодизації процесу становлення й розвитку інтернаціоналізації національних систем вищої освіти країн східноєвропейського регіону, в якому виокремлено три етапи: формоутворювальний (кінець 80-х років – середина 90-х років ХХ століття); структурно-організаційний (середина 90-х років ХХ століття – початок 2000-х років); імплементивний (2000 – 2017 роки ХХІ століття).

Слід наголосити на ґрунтовності проведеного в роботі аналізу законодавчих та нормативно-правових документів у сфері вищої освіти періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття, результати якого дозволили дисертантці встановити, що європейська освітня реструктуризація стала підґрунтям для подальшого впровадження окремих форм інтернаціоналізації вищої освіти в країнах Східної Європи на національному та інституційному рівнях. Відображені в роботі історико-педагогічні аспекти освітньої реструктуризації в Європі дозволили авторці аргументовано стверджувати, що рухаючись відповідно до пріоритетного

вектору інтеграції міжнародного досвіду під час надання освітніх послуг, обумовленого утвердженням Європейського простору вищої освіти та досліджень, європейські освітні установи в своїх стратегіях інтернаціоналізації зробили наголос на діалозі культур та урахуванні національних особливостей в процесі міжнародної інтеграції.

Розроблена І. В. Мигович хронологія польських, чеських, словацьких та українських нормативно-правових актів посттоталітарного періоду європейської освітньої реструктуризації кінця ХХ – початку ХХІ століття дозволила авторці сформулювати й презентувати в роботі низку концептуальних засад функціонування національних сфер вищої освіти країн, серед яких: досвід навчання в європейських університетах, отриманий завдяки схемам мобільності, сприяє всебічному міжкультурному розвитку студентів як активних громадян глобалізованого та європеїзованого світу ХХІ століття; студентоцентрованість процесів навчання та викладання; процеси навчання, викладання та здійснення досліджень є взаємопов'язаними та такими, що збагачують один одного; вдосконалення процесів навчання та викладання є джерелом забезпечення інституційної якості вищої освіти тощо.

До вагомих наукових здобутків І. В. Мигович слід віднести розробку матриць інституційної політики інтернаціоналізації 20-ти освітніх установ Польської, Чеської, Словацької Республік та України. Заслуговує на схвалення використана при цьому теорія тривимірного аналізу М. Брейя із залученням *географічного виміру*, представленого в роботі чотирма макросоціальними одиницями (національні держави); *демографічного виміру*, представленого альтернативним групуванням досліджуваних країн і національних спільнот відповідно до їхньої історії; *виміру аспектів освіти і суспільства*, представленого комплексним порівняльним аналізом інституційних особливостей упровадження та реалізації програм і схем мобільності, грантових програм підтримки досліджень, окремих форм внутрішньої інтернаціоналізації, програм подвійних/спільних ступенів тощо.

Комплексний аналіз інституційних політик інтернаціоналізації національних ЗВО досліджуваних східноєвропейських країн дозволив авторці виокремити такі спільні принципи функціонування цих політик: універсальність стратегічного, діяльнісного, системного аспектів реалізації; публічність; систематичність; залучення широкого кола внутрішніх та зовнішніх зацікавлених осіб; субсидіарність (узгодження делегованих повноважень і відповідальності).

Важливим результатом компаративного аналізу слід назвати виявлення І. В. Мигович разом з прогресивними досягненнями й певних проблем в контексті інтернаціоналізації систем вищої освіти східноєвропейських країн, а також визначення перспектив подальшої імплементації цього процесу в системи вищої освіти досліджуваних країн на національному та інституційному рівнях.

Безперечним є практичне значення здійсненого І. В. Мигович дослідження, що полягає в можливості використання його основних положень і висновків під час розробки: теоретико-методологічних засад інтернаціоналізації національних систем вищої освіти; спільних європейських проєктів, які дадуть змогу закладам вищої освіти брати участь в міжнародних грантових програмах, спрямованих на сприяння процесам розвитку і реформування національних систем вищої освіти; нормативно-правової і законодавчої бази у сфері вищої освіти з питань забезпечення подальшого реформування сфери у відповідь на соціальні трансформації, глобалізацію, євроінтеграцію тощо; національних стратегій інтернаціоналізації; навчальних курсів з компаративної педагогіки, теорії та історії педагогіки, методики навчання іноземних мов; спецкурсів з теорії та практики інтернаціоналізації професійної підготовки педагогічних кадрів у закладах вищої освіти різного рівня акредитації; методичного забезпечення з окремих тем змістовних модулів курсів підвищення кваліфікації педагогів та адміністративних співробітників закладів вищої освіти щодо проблематики інтернаціоналізації тощо.

Позитивної оцінки в контексті практичного значення результатів дисертаційного дослідження заслуговує схематичне представлення в роботі

алгоритму розробки інтернаціоналізованих навчальних планів та освітніх програм з урахуванням потреб суспільства та індивіда.

Автореферат логічно узагальнює основний зміст дисертаційної роботи, належним чином віддзеркалює її основні положення, висновки й рекомендації.

Основні результати дослідження І. В. Мигович достатньо повно висвітлено в 36 одноосібних публікаціях авторки, кількість, обсяг і якість яких відповідають установленим вимогам до опублікування результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Окрім того, результати наукового дослідження обговорено на міжнародних і всеукраїнських конференціях у достатньо широких географічних межах.

Відзначаючи беззаперечно позитивні напрацювання та здобутки дисертантки, отримані під час вирішення поставлених завдань дослідження, вважаємо за доцільне висловити певні зауваження й побажання:

1. За визначенням І. В. Мигович, у процесі дослідження застосовано принцип порівняльності об'єктів емпіричного аналізу, який відносно національного рівня дослідження враховує схожий історичний контекст функціонування національних систем вищої освіти країн Східної Європи, що зумовлений, окрім іншого, спільною для країн геополітичною трансформацією кінця ХХ – початку ХХІ століття (с. 18 автореферату).

Але, на наш погляд, схожий історичний контекст функціонування систем вищої освіти, зумовлений геополітичною трансформацією кінця ХХ – початку ХХІ століття, мають й інші країни Східної Європи. Тому доцільно було б конкретизувати й інші критерії відбору країн для аналізу відносно національного рівня дослідження.

2. Результати аналізу змісту третього розділу дисертаційної роботи свідчать, що відбір закладів вищої освіти досліджуваних країн як об'єктів емпіричного аналізу відносно інституційного рівня дослідження здійснено відповідно до принципу географічної сегментації. У цілому позитивно оцінюючи використання зазначеного принципу слід відзначити, що варто було б, по-перше, детально розкрити в роботі його сутність, а, по-друге, визначити певні критерії

відбору закладів вищої освіти для аналізу й у межах вже обраних географічних регіонів.

3. Важливим результатом проведеного І. В. Мигович дослідження є виявлення й представлення у висновках перспектив подальшого розвитку національних систем вищої освіти країн Східної Європи з урахуванням наявного досвіду інтернаціоналізації. Разом з позитивною оцінкою визначених в узагальненій для всіх досліджуваних країн формі позицій, зазначимо, що, на нашу думку, дисертаційна робота набула б більшої досконалості, якби дисертантка окреслила у висновках специфічні саме для України перспективи подальшого розвитку системи вищої освіти з урахуванням можливостей використання позитивного зарубіжного досвіду інтернаціоналізації у вітчизняних умовах.

4. Дисертантка зазначає, що нею виокремлено „тенденції та, відповідно, завдання інтернаціоналізації національних систем вищої освіти країн Східної Європи” (с. 389 монографії). Але форма подання в роботі цих тенденцій і завдань в одному переліку (с. 389 – 390) не дозволяє повною мірою зрозуміти позицію авторки, де саме тенденції, а де завдання. На нашу думку, коректніше було б їх чітко розмежувати, інакше створюється враження, що визначені в переліку позиції є одночасно і тенденціями, і завданнями інтернаціоналізації, але ж ці поняття не є тотожними.

5. Підсиленню практичного значення дослідження сприяло б доведення основних теоретичних положень дисертації до практичної реалізації шляхом розробки методичних матеріалів (наприклад, посібника, рекомендацій тощо) з імплементації процесу інтернаціоналізації в освітнє середовище ЗВО та їх апробації в окремих університетах України.

6. На с. 10 монографії дисертантка зазначає, що емпіричний аналіз зосереджено на національних системах вищої освіти чотирьох країн Східної Європи з урахуванням, разом з іншим, таких зовнішніх чинників, як масовізація та маркетингізація вищої освіти. Бажано було б у тексті роботи розкрити сутність поняття „маркетингізація вищої освіти”, як це було зроблено, наприклад, щодо терміну „масовізація вищої освіти”.

Висловлені зауваження й побажання мають більшою мірою дискусійний і рекомендаційний, а не принциповий характер і не знижують загальної наукової цінності, теоретичного й практичного значення результатів дисертаційної роботи І. В. Мигович, що є оригінальним, виконаним на відповідному науковому рівні, достатньо апробованим дослідженням, результати якого мають безперечну наукову новизну та є важливим внеском у розвиток вітчизняної історико-педагогічної науки.

Таким чином, дисертаційна робота І. В. Мигович „Процес інтернаціоналізації та його вплив на трансформацію національних систем вищої освіти країн Східної Європи кінця ХХ – початку ХХІ століття” є актуальним, самостійним і завершеним дослідженням, яке, зважаючи на актуальність, зміст, обсяг, якість оформлення, повноту викладу матеріалу, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), що дає підстави для присудження Ірині Вікторівні Мигович наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
проректор з навчальної роботи
Харківської державної академії культури

І.О. Сташевська

